

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA MİLLİYETÇİ VE BAĞIMSIZLIKÇI KOMÜNİSTLER

3 Ağustos 2024

Yıldırım Koç

Kurtuluş Savaşı yıllarında, Anadolu'daki mücadelenin önderlerinden önemli bir bölümü genel bir amaç olarak milliyetçi ve bağımsızlıkçı bir komünistliğe sıcak bakıyordu. İslamiyetle komünistliği yakın ve hatta benzer görenler de vardı.

Bu dönemi yaşamış olan önemli kişilerden biri Hikmet Bayur'dur. Yusuf Hikmet Bayur 1890 yılında doğdu. Paris Üniversitesi'nden 1913 yılında mezun oldu. 1920 yılında Ankara'ya gelip Kurtuluş Savaşı'na katıldı. 1925 yılına kadar Ankara'da Siyasi İşler Umum Müdürlüğü görevini üstlendi. Daha sonraki yıllarda da elçilik, Cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği, milletvekilliği, Milli Eğitim Bakanlığı yaptı.

Afet İnan'ın kızı Arı İnan, **Tarihe Tanıklık Edenler** (Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1997) kitabında Hikmet Bayur'la da yaptığı uzun bir görüşmeyi yayımladı:

"Arı İnan – Kazım Karabekir, Nazım'ı da sonradan hapsedtiren insanmış duyduğuma göre.

"Hikmet Bayur – Evet. Başlangıçta o da Komünistti. Herkes başta Komünistlere taraftardı. Herkes. Yani Atatürk, Karabekir, Yusuf Kemal -ki Türkçüdür-, Bekir Sami -ki Çerkezdir- o yüzden Rusların aleyhindedir. Hepsi Komünizme taraftardır, çünkü onlar mazlum milletlere istiklâl vereceğiz teranesini söylüyorlardı. Başlangıçta da inandırıcı vaziyetler olmuş ama, anlaşılmış ki, hepsi milleti avlamak için bir tuzaktır, herkes aleyhine dönmüştür. Kazım Karabekir de onlardandır. (...)

"Hikmet Bayur – Hepsi öyle. Şevket Aziz Kansu komünistti (Prof.Şevket Aziz Kansu, A.İ.) (...)

"Hikmet Bayur – Cevat Emre komünistlerin muteber adamıydı. (...) İşte Şevket Aziz Kansu, onun ağabeyisi, daha Nurullah Sümer -sonra Hariciye Vekili oldu- (Burada bir yanlış var. Nurullah Sümer, İkinci Saraçoğlu Kabinesinde Maliye, Günaltay Kabinesinde Devlet Bakanı, A.İ.), o da komünistti. Ne bileyim böyle daha birçokları. Şevket Aziz Kansu'nun ağabeyisi (Nafi Atıf) Halk Partisi Genel Sekreteri oldu. Bunlar imana geldiler. Ama bazısı böyle tamamiyle bıraktı, bazısı komünist olmayarak, solda gene çalıştı. İşte Şevket Süreyya gibi. Çalıştı ama, öyle yani ne bileyim solcuydu. Yani istenildi ki, adamsızlıkta adamları kazanalım. Cevat Emre bütün iç yüzünü anlattı Atatürk'e. Mebus oldu, şu oldu bu oldu. Yani Türklük bakımından ilerlemiş bir adamdı. İşte bütün bildiğini anlattı, o bakımdan hizmet etti." (İnan,1997;342-343)

TEVFİK RÜŞTÜ ARAS'IN GÖRÜŞLERİ

Mustafa Kemal Paşa'nın sosyalizm konusundaki görüşlerinin öğrenilmesi açısından önemli bir kişi, 1920-1938 döneminde milletvekilliği ve 1925-1938 yıllarında da dışişleri bakanlığı yapmış olan Tevfik Rüştü Aras'tır.

Mustafa Kemal Paşa'nın 18 Ekim 1920 tarihinde Ankara'da kurdurduğu Türkiye Komünist Fırkası'nın önder kadrosunda Tevfik Rüştü (Aras), Mahmut Esat (Bozkurt), Yunus Nadi (Abalıoğlu), Kılıç Ali, Hakkı Behiç, İhsan (Eryavuz), Refik (Koraltan), Eyüp Sabri (Akgöl) ve Süreyya (Yiğit) bulunuyordu. Bu Parti, milliyetçi ve bağımsız bir komünist düzeni savunuyordu.

Tevfik Rüştü (Aras)'ın Komintern'in gazetelerinden Moscou'da 8 Haziran 1921 tarihinde yayımlanan yazısında ("Anadolu'nun Emperyalist Batı'ya Cevabı") şu görüşler ileri sürülüyordu:

"Bugün tüm insanlığın esenliği için, çalışan ve ezilen sınıfların kurtuluşu için, insanın insan tarafından sömürülmesine son vermek için ve sömürgeciliğin esaretine son vermek için bu davanın haklılığına ve gerekliliğine inanıyorum. Bundan çok gurur duyuyorum. Kapitalizmin ve emperyalizmin, başka bir deyişle, yalancı olduğu kadar gaddar olan bu burjuvazinin mutlak iflâsı

devrimci dünyanın bu atılımı karşısında kaçınılmazdır.” (Aras, T.R., “Anadolu’nun Emperyalist Batı’ya Cevabı”, Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar, 1908-1925, C.1, İletişim Yay., İstanbul, 2009;458)

Doğan Avcioğlu da 1964 yılında Tevfik Rüştü Aras ile bir röportaj yaptı ve *Yön Dergisi’nin* 30 Ekim 1964 tarihli sayısında yayımladı. Tevfik Rüştü Aras şunları anlattı:

“CHP, kurulurken sosyalist ilkeleri programına geçirmeye çalıştık. Herkesin sâyı (emeği, Y.K.) ve kabiliyeti nispetinde müstefit olması (yararlanması, Y.K.) prensibini koyduk. Emek ve kabiliyete göre gelir, sosyalizmin en ilkel prensibidir. Ama Hasan Saka gibi liberaller karşımıza çıktı. Atatürk, görüşleri uzlaştırmaya gitti. Prensip programda aynen kaldı, fakat sulandırıldı. (...) Atatürk’ün cihanda sulh, yurttta sulh prensibi, manâsını bilmeden kullanılıyor. Aslında bu prensip, sosyalist bir görüşü ifade eder. Cihanda sulh, barışın ortak savunulmasını, kolektif barışı temsil eder. Kolektif barış fikrini, Litvinof ile birlikte ortaya attık. Birleşmiş Milletler bu görüşe uygundur. Yurttta sulh ise, sınıf mücadelelerinin keskinleşmesine sebebiyet vermeden, ahenkli bir sosyal emniyet düzeni içinde kalkınma hedefini gütmekteydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında sınıflar, tam teşekkül etmemişti. İptidai halde zenginler vardı. Sınıf şuuru pek gelişmemişti. Burjuva yaratma sevdası, birtakım aptallıkların sonucudur. Ve Atatürk’ün yurttta sulh prensibine muarızdır (karşıdır, Y.K.).

“Komintern’e girme teşebbüsümüzü soruyorsunuz. Anlatayım. Ben o zaman Kastamonu’da, İstiklal Mahkemesi’nde görevliydim. Yusuf Kemal Tengirşenk başkanlığında bir heyet, Rusya’ya gidiyordu. Atatürk, beni acele Ankara’ya çağırttı ve heyete katılmamı istedi. Atatürk bana şunları söyledi: ‘Bir Komünist Partisi kurdurdum. Ben partiye girmedim. İsmet, Ali Fuat ve Fevzi Paşalar partiye girdiler.’ Kurtuluş Savaşı’nın ilk günlerinde zayıftık. Hilafet de, Enverciler de karşımızdaydı. Batı ülkeleri, bize hayat hakkı tanımıyordu. Atatürk, ‘**Bizi dünya tanımazsa, komünistlerle birlik olur, kurulan yeni dünyada yerimizi alırız. Fakat memlekete yabancı eli sokmayız. Görüşümüzde samimiyiz, bu bir oyun değildir. Ama ne olursak biz oluruz, asla yabancı eli karıştırmayız**’ diyordu. Atatürk bana bundan sonra, ‘Komünist Partiye ister gir, ister girme, git konuş’ direktifini verdi. Moskova’ya giderken yolda Mustafa Suphi ve arkadaşlarına rastladım. Suphi Bey, Rus Komünist Partisi’nin emrine girmiş. Onlara ‘Kars’ta kalın, beni bekleyin, sizi kabul etmez, biz Ankara komünistiyiz’ dedim. Moskova’da aylarca kaldım. Komintern ile müzakere ettim. Komintern, o zamanlar kuvvetli bir teşekküldü. Rus Komünist Partisi Genel Sekreteri Stalin, Komintern’e hâkim değildi. Komintern’de sonradan Stalin’in tasfiye ettiği Zinoviev ve Kamaniev hâkimdi. Komintern, Mustafa Suphi’yi tercih etti. Mücadele ettim. Suphi Bey grubu aleyhine gazetelerde yazılar yazdım. Fakat bize ‘Resmi komünist, Fransızca Communiste officiel’ dediler ve Komintern’e bizi almadılar. Bunun üzerine Atatürk ‘dön’ dedi, döndüm. Samimi idik, alsalardı, Komintern’e girecektik. (...) Komintern’in bizi tutmamasına karşılık, Stalin bizi tutuyordu.” (YÖN, 30 Ekim 1964, sayı 83;5)

HAKİMİYETİ MİLLİYE GAZETESİ’NDE KOMÜNİSTLİK

Hakimiyeti Milliyet Gazetesi Ankara’da 10 Ocak 1920 tarihinden itibaren Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin yayın organı olarak Mustafa Kemal Paşa’nın kontrolü altında yayımlanıyordu. Gazetede imzasız başyazıların çoğunu Mustafa Kemal Paşa yazmıştı. Diğer başyazılar da onun denetiminden geçerek basılmıştı. Anadolu’da sürmekte olan mücadelenin ideolojik çizgisi bu yazılarda son derece açık bir biçimde dile getiriliyordu.

Bu konuda Hakimiyeti Milliyet’de yayımlanan yazılardan bazı örnekler aşağıda sunulmaktadır (Bolluk, Hadiye (der.), *Kurtuluş Savaşı’nın İdeolojisi, Hâkimiyeti Milliyet Yazıları*, Genişletilmiş 2. Baskı, Kaynak Yay., İstanbul, 2004):

“Asya Tehlikesi”, 2 Şubat 1920

“Bolşevizm Ruslardan başka hiç kimse için ne tehlike ne de bir endişe doğuramaz. Rus Bolşevizmi Kızıldolarıyla Avrupa’yı istila ederek teorilerini bütün dünyada uygulayacaklar diye korkuyorlarsa,

buna inanacak kişilerin saflığına gülmek lazım gelir. Esasen hiç de ihtiyaç yoktur. Rusya idare tarzının çalışarak insanlığın saadetine daha çok hizmet ettiği ortaya çıktığı gün, bu inkılap evvela en ileri milletlerden başlayarak bütün dünyayı dolaşacaktır. Toplumsal devrimlerin silahla, kuvvetle, demir tellerle durmayacağını, duramayacağını Avrupa çok güzel bilir. Hakikat bu merkezde olduğu halde, Bolşevizm endişesiyle Asya tehlikesinin karıştırılması, Asya'da ortaya çıkan her hadisenin Bolşevizm şeklinde kabul edilmesi ve bu doğrultuda mesela Hindistan'a, mesela Türkiye'ye Bolşevizm isnadı ve güya bu tehlikenin önüne geçmek için tedbirler alınması, yeni bir siyaset, yeni bir emperyalizm oyunudur. (...)

"Asya tehlikesi, Bolşevizm tehlikesi değildir. Belki bu büyük kıtada yaşayan ve çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu milletlerin Avrupa boyunduruğundan kurtulması tehlikesidir." (Bolluk,2004;32-33)

"Müttefiklerimiz," 15 Temmuz 1920

"İstiyoruz ki, bütün milletler gibi biz de bağımsız olalım. İstiyoruz ki, kendi evimizin sahibi, kendi cebimizin hâkimi, kendi hayat, kendi namusumuzun mesulü biz olalım. İstiyoruz ki, yeryüzünde zulüm kalmasin. Milletler arasında düşmanlıklar ortadan kalksın. Dünyaya hâkim olan kapitalizm illeti bir daha kalkmamak üzere uysun... işte, bugün içinde bulunduğumuz mücadelenin bizce yegâne manası!

"Biz bu gaye ile harekete geldik. Bağımsızlığımız ve varlığımız için, emperyalizme karşı dünya ve hayat inkılabı uğrunda zulümden kurtulmuş yeni bir devre doğru yürüyoruz. Giriştiğimiz, büyük, ağır ve o nispette şerefli ve şanlıdır. Görüyoruz ki, kendimizi kurtarmak için uğraşmak demek, bütün dünya ve milletler kurtuluşunun milyonlarca cephesi arasında çalışmak demektir. Yapılacak iş, henüz başlanmış olan iş o kadar büyüktür ki, bunun karşısında ruhların yüksek bir heyecanla titrememesi imkânı yoktur. Çünkü bizim kurtuluşumuz dünyanın kurtuluşu demektir. Ve bütün dünya şu uğursuz emperyalizm zulmünden kurtulmadıkça bizim için hayat ve rahat ihtimali tasavvur edilemez." (Bolluk,2004;76)

"Öyle müttefikler ki, dünyayı emperyalizm zulmünden kurtarmak için ahdetmişler, devamlı çalışıyorlar ve her gün yeni bir zafer kazanıyorlar. (...)

"Dünyanın her tarafında hüküm ve kuvveti hayret verici bir süratle günden güne artan fikir, akide ve iman kuvvetleri vardır ve işte bu manevi kuvvetlerdir ki, bizim müttefiklerimizdir. Bütün dünya istiyor ki, artık yeryüzünde emperyalizm zulmü nihayet bulsun. Bütün dünya istiyor ki, insanlar ve milletler için yeni bir devir, bir adalet ve istirahat devri açılsın. Biz de böyle istiyoruz ve işte onun için uğraşyoruz. Asya'nın üç yüz milyonluk mazlumları, emperyalist memleketlerin zulmü altında inleyen sınıfları hep bizimledir." (Bolluk,2004;77)

20 Temmuz 1920 günü yayımlanan "En Büyük Düşman" başlıklı başyazıda emperyalizm ve kapitalizmin en büyük düşman olduğu belirtilmektedir:

"En Büyük Düşman," 20 Temmuz 1920

"En büyük düşman, düşmanların düşmanı ne falan ne de filan millettir; bilakis bu, (...) bütün dünyaya hâkim olan 'kapitalizm' afeti ve onun çocuğu olan 'emperyalizm'dir. (...) Bugünlerde başımıza musallat edilen Yunan, bütün düşman âlemin parçasından başka bir şey değildir. Daha doğrusu, kapitalizm saltanatının mazlum milletlere karşı gönderebileceği son kuvvet, son ordudur! (...) Sermaye, bugüne kadar dünyada yapılmış olan bütün fenalıkların yegâne etkeni, yegâne mesulü idi; bugün de odur; eğer bütün dünyayı süratle istila eden kapitalizm aleyhtarlığı olmasaydı, bu zulüm yarın da devam edecekti. Çok şükür, zulüm devrinin son günlerindeyiz. Kapitalizm sade falan ve filan milletin düşmanı değildir. Bilakis bütün dünyanın, bütün milletlerin müşterek düşmanıdır." (Bolluk, 2004;79)

“Dünya Dönüyor,” 23 Temmuz 1920

“Son günlerde Avrupa büyük heyecanlara uğradı. Bolşevikler, Avrupa’yı komünizme karşı şiddetle müdafaa eden Leh ordularını pek fena bir halde bozdular. Son haberlere göre Leh orduları meşhur Peripet bataklıklarına doğru atılmaktadırlar ki, eğer böyle bir akıbet kaçınılamayacak bir hale gelirse, Avrupa, Bolşevizm istilasına karşı tamamen açık kalmış bulunacak ve bunun neticesi pek büyük olacaktır. Yine son haberlerden anlıyoruz ki, Bolşevikler Romanya sınırını geçmişlerdir.” (Bolluk,2004;83)

“Muzafferiyet Arifesi,” 2 Ağustos 1920

“Demek bütün milletlerin İngiltere aleyhinde ayaklanmaları zamanı gelmiştir. Bolşevikler Lehistan’ı çiğnedikten sonra Almanya gibi intikam ateşiyle yananlar kendilerine derhal iltihak etseler bile, Bolşevikliğin bütün dünyayı zapt eden hakiki adalet ve hakiki eşitlik fikirlerinin pek şiddetli istilasına karşı, silahla karşılık verebilecek kuvvet, ancak İngilizlerden ibaret kalacak ve diğer miller de birer birer Bolşeviklerle birleşeceklerdir. Bütün Avrupa’ya karşı İngiltere yalnız kalacak, pek uzun zamanlardan beri daima en birinci düşmanları aleyhine bütün dünyayı birleştirmek usulünü siyasetlerinin temel taşı olarak kabul eden İngilizler, bu defa bütün dünyanın birleşmiş düşmanlığına karşı yalnız başına kalacaklar. Güzel bir ceza ve ibret verici bir akıbet!

“Tereddütsüz iddia edebiliriz ki, zulme karşı isyan fikri artık muzafferiyetin arifesinde bulunuyor. Avrupa’nın Lehistan kalesi yıkılmıştır, Avrupa doğudan gelen akına karşı açıktır ve muzaffer orduların yegâne hedefi, dünyanın başına bela olan İngilizlerdir. Kızıl Ordu’ların arkasından akıp gelen fikir seli Manş’ı atlayacak, kapitalist İngiltere’yi mutlaka boğacaktır.” (Bolluk,2004;86-87)

“Merkezi Avrupa,” 13 Ağustos 1920

“Görülüyor ki, Bolşeviklik bir taraftan Balkanlar’a doğru inmeye hazırlanırken, diğer taraftan da merkezi Avrupa’ya doğru yürümektedir. (...) Balkanlar’da olduğu gibi, merkezi Avrupa’da da cihan inkılabına giden hareket, kendisine pek güzel bir yol çizmiştir ve bu yoldan süratle yürüyor. Çok ümit ediyoruz ki, bu yol bizi süratle selamete çıkaracaktır.” (Bolluk,2004;89)

Hakimiyeti Milliye’nin 12 Ekim 1920 tarihli sayısında yer alan “İki Komünizm” başlıklı başyazıda Türkiye’de devrimin kendine özgü bir yol izleyeceği belirtilmektedir:

“İki Komünizm,” 12 Ekim 1920

“Karl Marx da aldanmıştı, eserlerinin birinde dünyanın en rahat memleketi diye vasıflandırdığı Anadolu hiç de rahat değildi. (...) Anadolu bugün komünizm gayeleri uğrunda büyük bir mücadele yapıyor ve kati adımlarla bu yeni cihanın kapısına doğru süratle yürüyor. (...) Anadolu, Rusya’daki manasıyla haşin ve kanlı bir amele diktatörlüğüne muhtaç olmaksızın komünist olacak, gayet seri bir olgunlaşma ile kapitalist âlemden uzaklaşarak ve onunla muzafferane mücadele ederek, komünizm gayelerine kadar uzayıp giden yolların eşiğinden atlayacaktır. Bu ümide düşmek için elimizde hem alametler hem de bunun hikmetini izah edecek kıymetli sebepler var. (...) Anadolu’nun zengini de fakiri de bu memleketin asıl felaketi olan zalim kuvvetin, yani Avrupa’dan gelen kapitalizmin esiridir. (...) Bir memlekette kapitalizm zulmü dahilden değil de hariçten gelecek olursa, o memlekette zenginle fakirin aynı zulme karşı birleşmesi mümkündür. Bundan başka, hariçten gelen zulüm kuvveti bu memlekette herkesle beraber idareciler sınıfını da ezmeye, mahvetmeye karar vermiş olduğu için, en baştaki ahlaksızlar müstesna, idareciler sınıfı da seve seve, isteye isteye, hatta fedakârlıklarla öte tarafa gidiyor. Şu halde bundan bir şey anlaşılıyor ki, Anadolu’da, Rusya’daki tarzda haşin ve kanlı bir proletarya

diktatörlüğü tesisine lüzum kalmaksızın komünizm gerçekleşecek ve belki de imha için sarf olunan kuvvetler canlandırmaya tahsis edileceği için, Anadolu komünizmi daha verimli, daha faydalı neticelere doğru gidecektir.” (Bolluk,2004;97-99)

Peki, Kurtuluş Savaşı'nda milliyetçi ve bağımsızlıkçı bir komünizmi savunan bu insanları komünistlikten kim soğuttu?

Komünistliği Sovyet Rusya'ya bağımlılık olarak kabul eden ve uygulayanlar, Sovyet Rusya'dan aldıkları parayla, Türkiye'nin değil, (enternasyonalizm adına) Sovyet Rusya'nın çıkarlarına uygun hareket edenler. Sovyetler'in çıkarı gerektirdiğinde Türkiye aleyhinde casusluk yapmayı bile içlerine sindirebilenler.

Atatürk, eski TKP'nin bu ülke çıkarlarına aykırı tavır ve davranışlarına rağmen, Türkiye'ye özgü bir sosyalizm modeli doğrultusunda çok önemli adımlar attı.